

Proposta d'intervenció arqueològica i estudi històric del jaciment del castell i monestir Santjoanista d'Alguaire

Antecedents

A instàncies del tècnic territorial d'arqueologia de Lleida, Sr. Josep Gallart i donat l'interès mostrat per l'ajuntament de la vila d'Alguaire en revaloritzar el seu patrimoni, en concret en el jaciment conegut com a castell i monestir Santjoanista d'Alguaire, vàrem portar a terme una visita al dit jaciment per tal de valorar-ne l'oportunitat d'iniciar un projecte de recerca històrica- arqueològica.

La visita es va realitzar el dia 23 de febrer i vàrem realitzar-la la Dra. Maria Soler Sala i la Dra. Marta Sancho i Planas, en representació del Grup de Recerca Consolidat MAHPA, dirigit per la Dra. Blanca Garí de Aguilera, grup adscrit a l'Institut de Recerca en Cultures Medievales de la Universitat de Barcelona.

Característiques del grup de recerca, dels projectes i de l'Institut

MAHPA és un grup de recerca dins l'àmbit del medievalisme, de caràcter interdisciplinari en el que hi participen Historiadors de l'Art, Paleògrafs, Historiadors i Arqueòlegs. Els objectius de recerca es defineixen a partir dels projectes de recerca que es porten a terme. Un d'aquest projecte, vigent en l'actualitat, es centra en l'estudi del monacat femení en països de la Mediterrània Occidental. Hi participen investigadores i investigadors de Portugal, França, Itàlia, Espanya i els Estats Units a més dels propis de la Universitat de Barcelona. Aquest projecte és la continuació d'un d'anterior que amb el nom de CLAUSTRÀ va impulsar l'elaboració de l'atles d'espiritualitat femenina que es pot consultar a: <http://www.ub.edu/claustra/cat/info/ajuda>

En aquesta segona fase del projecte que porta per títol: *Paisajes espirituales. Modelos de aproximación espacial a las transformaciones de la religiosidad femenina medieval en los Reinos Peninsulares (s.XII-XVI)*, ens proposem definir espais i paisatge interiors i exteriors, i estudiar-ne la seva articulació amb el seu entorn immediat així com amb el territori més extens. És dins d'aquest projecte on l'excavació del monestir Santjoanista d'Alguaire quadra perfectament amb els objectius del grup.

Per altra banda, els arqueòlegs de MAHPA estem portant a terme un altre projecte que porta per títol: *Comunitats de Muntanya a l'Alta Edat Mitjana: Pirineu i Prepirineu Català (s. V-XI)*. En aquest projecte estem investigant sobre les dinàmiques d'ocupació del territori per part de comunitats diverses en els segles de transició entre el món tardoantic i l'altomedieval. En aquest context l'estudi de l'ocupació del territori per part de la comunitat musulmana a partir del segle VIII, s'inclou perfectament dins dels nostres objectius de recerca, i aquest seria el cas de l'origen del castell d'Alguaire.

L'Institut de Recerca en Cultures Medievales (IRCVM) està format per més de 70 investigadors medievalistes, més un nombre similars de col·laboradors externs de la UB. Abracen tots els àmbits del coneixement dins l'àmbit del medievalisme i s'organitzen en grups de recerca dins dels quals es desenvolupen diversos projectes. <http://www.ircvm.ub.edu/IRCVM/tabid/59/language/es-ES/Default.aspx>. L'IRCVM és el que oficialment garanteix la qualitat científica de les actuacions dels seus investigadors i el que dona cobertura legal a les directores davant l'administració autonòmica, en la concessió dels permisos corresponents.

Valoració del jaciment

La visita realitzada el dia 23 de febrer, ens va permetre valorar l'interès del conjunt arqueològic format pel monestir Santjoanista i el castell d'Alguaire.

Cal dir que ens van sorprendre les dimensions del mateix, especialment pel què fa a l'àmbit que es defineix per les poques restes conservades del mur perimetral de la fortificació andalusina. En aquest sentit, les semblances amb el Pla d'Almatà (Balaguer) són grans per la qual cosa caldria plantejar la possibilitat que dins d'aquest gran recinte s'hi pogués trobar les restes d'un poblament andalusí fortificat primerenc, propi de les primeres etapes de la conquesta musulmana de les nostres terres.

Pel què fa al monestir, tan sols s'observa una part molt malmesa de l'àbsis en l'extrem nord-oriental de l'altiplà on està situat el jaciment. Igualment s'observen algunes estructures perimetrals força deteriorades, en direcció a llevant. A partir del forat realitzat per alguna acció de furtivisme, vàrem poder observar els potets nivells d'enderroc que es troben a poca profunditat. Cal dir que aquest altiplà va ser conreat durant un temps indeterminat, la qual cosa va propiciar la desaparició en superfície d'altres restes del conjunt, les quals, sense cap mena de dubte es trobaran en profunditat. En aquest sentit podem establir el paral·lel amb el jaciment de l'Esquerda,(Roda de Ter – Masies de Roda), on les excavacions continuades han posat al descobert un poblat medieval i ibèric de grans dimensions, sota el què havien estat camps de conreu <http://www.lesquerda.cat/>.

Una primera mirada a la bibliografia i la documentació, consultada a la biblioteca i al fons Lladonosa conservat a Alguaire, ens va permetre constatar la importància d'aquest indret i valorar la possibilitat d'ampliar la recerca també des del punt de vista documental, donat que disposem del Diplomatarí del monestir publicat per la Fundació Noguera

<http://www.fundacionoguera.com/libros/59%20DIPLOMATARI%20DALGUAIRE%20II%20reduit%20net%20mda%20psw.pdf>.

Proposta d'intervenció

En primer lloc cal dir que la recerca arqueològica en un jaciment d'aquestes dimensions, l'hem d'entendre com un projecte a llarg termini, que s'haurà d'anar realitzant per fases les quals caldrà definir a la vista dels resultats. Això és degut no només a les dimensions en superfície del jaciment, que són molt grans, sinó també per

la potència o profunditat que pot tenir aquest jaciment, donada la llarga continuïtat i els canvis constructius que s'hi produïren.

Això no vol dir, en cap cas, que la revalorització patrimonial no es pugui produir en un breu espai de temps. De fet, des del primer moment en què comences a excavar, es posa en marxa la seva revalorització, tant de cara als propis habitants del municipi, que veuen el lloc com a seu i se'n senten orgullosos, com a nivell periodístic, polític i també turístic. Això és així, especialment en aquells jaciments en els que es té cura de donar a conèixer de forma pública i continuada, les tasques que s'hi estan realitzant.

Precisament per aquests motius, la nostra manera de treballar contempla, sempre, l'exposició i mostra dels resultats que es van obtenint en les diferents campanyes arqueològiques, ja sigui a través de conferències o exposicions de notes de premsa o d'articles científics i participacions en congressos.

Entesa d'aquesta manera, la intervenció esdevé un al·licient des del primer dia, independentment dels resultats que es vagin produint. A la llarga caldrà atendre les necessitats de restauració i consolidació de les restes i, en cas que els resultats així ho permetin, es podrà pensar en convertir el lloc en un parc arqueològic. Com a exemples propers podeu veure les Parcs Arqueològics dels Vilars d'Arbeca o de Gissona.

Pel què fa a la intervenció arqueològica proposem la realització de dues campanyes anuals de dues setmanes cadascuna. Aquestes campanyes tenen diferents formats:

1. Campanya programada: s'entén per campanya programades aquella que es realitza dins d'un projecte de recerca i que té com a finalitat l'estudi científic des del punt de vista arqueològic, d'un determinat jaciment o grup de jaciments. L'equip de treball, que mantindria una certa continuïtat, estaria format per entre 10 i 15 persones, entre estudiants i graduats de diverses universitats, tot i que la majoria serien de la UB. La direcció científica aniria a càrrec d'investigadors del grup de recerca MAHPA que s'encarregarien de les tasques de planificació de la recerca, coordinació amb els estudis de la documentació i interpretació de les restes, així com serien els responsables de la custòdia dels materials durant el termini que estableix la llei de patrimoni. L'equip de direcció es completaria amb la participació d'un tècnic arqueòleg encarregat d'executar les tasques de camp i de laboratori (estudis de materials) així com de les qüestions legals (tramitació de permisos, realització d'informes i memòries) segons indica la llei de patrimoni vigent. Les dates en què es realitzaria el treball de camp caldrà consensuar-lo entre totes les parts implicades. Aquesta modalitat d'intervenció es podria iniciar aquest mateix any, amb una primera campanya destinada a valorar el potencial arqueològic del jaciment. Es realitzarien diverses cates de prospecció en llocs concrets per tal de reconèixer la potència estratigràfica i les diferents fases que presenta el jaciment.
2. Campanya de pràctiques obligatòries del estudiants del grau d'Arqueologia: Els estudis d'Arqueologia que imparteix la UB consten d'unes pràctiques de camp obligatòries per a tots els estudiants. Aquestes venen condicionades pel calendari acadèmic i consisteixen en campanyes de dues setmanes en les que

es potencia la formació dels estudiants en pràctiques. L'equip estaria format per estudiants que variarien d'any en any i la direcció estaria configurada de la mateixa manera que la campanya programada, amb el ben entès que la direcció científica assumiria també les tasques formatives dirigides als participants. Aquesta modalitat no es podria posar en marxa fins el curs 2016/2017 ja que les pràctiques de l'any en curs estan ja planificades.

Amb aquesta proposta d'intervenció aconseguiríem disposar de quatre setmanes de feina de camp cada any la qual cosa ens aportaria una quantitat de materials (ceràmics, lítics, metàl·lics...) prou considerable. L'estudi d'aquests materials ens ocuparia tot l'any i la realitzaríem a les instal·lacions del Laboratori d'Arqueologia Medieval de la UB.

Qüestions pressupostàries

Per dur a terme aquesta proposta, la Universitat de Barcelona aporta la direcció científica, formada per dues Dres. De la seva plantilla i el personal de camp i de laboratori que treballarà durant tot l'any, així com les instal·lacions pròpies on es realitzaran aquestes tasques. Així mateix, assumirem les despeses de manteniment de l'equip durant les tasques del treball de camp.

A l'Ajuntament li demanem que corri amb les despeses d'allotjament i amb els honoraris de l'arqueòleg tècnic, segons el pressupost adjunt (pressupost per la campanya programada que podria realitzar-se dins d'aquest mateix any).

Així mateix, i de cara a formalitzar les relacions entre l'Ajuntament d'Alguaire i la Universitat de Barcelona, proposem la firma d'un conveni marc que contempli les relacions establerts i d'un conveni específic en que es concretin les actuacions a realitzar (adjuntem models dels convenis).

Cloenda

La intervenció arqueològica en un jaciments d'aquestes dimensions, només es pot abordar amb el consens dels diferents agents implicats i amb uns objectius comuns. En aquest cas creiem que podria tractar-se d'un jaciment de certa rellevància dins l'àmbit català, tot i que caldrà esperar els resultats dels treballs arqueològics per constatar-ho. Per altra banda considerem molt engrescador el fet que es conservi una quantitat important de documentació escrita, amb la que podrem complementar l'estudi i realitzar una recerca completa del lloc, especialment pel què fa a la part del monestir Santjoanista. Des del grup de recerca MAHPA volem que l'estudi d'aquest monestir sigui integral, amb la combinació de fonts escrites i materials.

Pel què fa a l'àmbit estrictament arqueològic, ens proposem implementar noves tècniques de recerca arqueològica que van des de el suport de les noves tecnologies en la realització del registre arqueològic de camp fins a la recreació en models 3D de les estructures i els espais excavats.

Des del punt de vista de la Universitat de Barcelona, considerem aquesta una gran oportunitat per mostrar el potencial de la col·laboració entre les universitats i els ens locals en l'àmbit de la intervenció i revalorització del patrimoni històric i arqueològic. Creiem que el projecte ens pot aportar beneficis a uns i altres sempre i quan siguem capaços de compaginar els interessos d'uns i altres en l'obtenció de resultats.

IMATGES

Restes de l'absis de l'església des de l'exterior

Absis des de l'interior. S'observa el punt geodèsic que caldrà retirar per procedir a l'excavació.

Forat provocat per una acció furtiva. En el tall es poden veure els nivells d'enderroc

Al fons restes del mur de la fortificació andalusina, a l'oest i al nord respectivament. Es pot observar l'extensió del jaciment

Restes del mur de la fortificació andalusina des de l'exterior

Detall d'una de les torres, la única visible, de la fortificació andalusina